

УДК 336.6

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2018-5-28>**Довгань Л.П.**кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів

Університету державної фіскальної служби України

Стадник Д.М.

студентка

Університету державної фіскальної служби України

УПРАВЛІННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЮ ТА КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В ЗАРУБІЖНІЙ ПРАКТИЦІ

У статті розглянуто методика розрахунку показників ліквідності та платоспроможності підприємства у зарубіжній практиці; сутність, переваги та недоліки моделей оцінки кредитоспроможності позичальника комерційними банками; відмінності в оцінці платоспроможності та кредитоспроможності у вітчизняній та зарубіжній практиці; можливості впровадження світового досвіду управління платоспроможністю та кредитоспроможністю підприємства у вітчизняну практику.

Ключові слова: коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт інтервалу захищеності, методичні підходи до оцінки кредитоспроможності позичальника, класифікаційні й комплексні моделі оцінки кредитоспроможності підприємства, модель дискримінантного аналізу.

В статье рассмотрена методика расчета показателей ликвидности и платежеспособности предприятия в зарубежной практике; сущность, преимущества и недостатки моделей оценки кредитоспособности заемщика коммерческими банками; различия в оценке платежеспособности и кредитоспособности в отечественной и зарубежной практике; возможности внедрения мирового опыта управления платежеспособностью и кредитоспособностью предприятия в отечественную практику.

Ключевые слова: коэффициент текущей ликвидности, коэффициент быстрой ликвидности, коэффициент абсолютной ликвидности, коэффициент интервала защищенности, методические подходы к оценке кредитоспособности заемщика, классификационные и комплексные модели оценки кредитоспособности предприятия, модель дискриминантного анализа.

In the article, the method of calculation of indicators of liquidity and solvency of the enterprise in foreign practice; the essence, advantages and disadvantages of models for assessing the borrower's creditworthiness by commercial banks; differences in the assessment of solvency and creditworthiness in domestic and foreign practice; possibilities of introduction of world experience of the enterprise solvency and creditworthiness management in domestic practice are considered. In today's market conditions, one of the main areas of management activity is the effective management of solvency and creditworthiness of an enterprise, which allows business entities to survive in a competitive environment and be able to attract and repay borrowed funds in a timely and necessary manner. The high level of solvency and creditworthiness of an enterprise enables to maximize profit and profitability of activity, increases the value of the enterprise, ensures its investment attractiveness in the short and long term. The conducted study of the foreign experience of solvency and creditworthiness management of the enterprise shows some possibilities of its introduction in domestic practice. So, in solvency management, the main ways to improve solvency assessment based on foreign experience are: establishment of norms according to the indicators of liquidity and solvency, depending on the branch affiliation of the enterprise, as well as additional adjusted standards, which will be periodically reviewed depending on the state of the economic environment; Definition of the interval of protection during the calculation of liquidity and solvency indicators, through which it will be possible to find out the period of operation of an enterprise without the involvement of additional sources of funding; Improvement of the methodology for analysing the accounting liquidity, based on absolute indicators, which consists in the need to develop for each enterprise a separate method of grouping their own assets and liabilities, depending on their periods of turnover and the urgency of retirement. In managing the creditworthiness of an

enterprise, domestic banks need to pay equal attention to both quantitative and qualitative indicators in assessing the borrower's creditworthiness. A promising way to improve the assessment of the creditworthiness of borrowers of domestic banks is to develop and further improve the single rating system, as well as to improve the mechanism of exchange of credit information to ensure the accuracy of the rating model, improve the level of assessment of the creditworthiness of borrowers and the process of lending in general. The directions of further research are to improve the system of assessing the solvency and creditworthiness of the enterprise based on the study of foreign management experience.

Keywords: current liquidity ratio, liquid ratio, absolute liquidity ratio, defensive interval ratio, methodological approaches to assess borrower's creditworthiness, classification and integrated models of creditworthiness assessment of enterprise, model of discriminant analysis

Постановка проблеми. В сучасних ринкових умовах одним з основних напрямків управлінської діяльності є ефективне управління платоспроможністю та кредитоспроможністю підприємства, що дозволяє суб'єктам господарювання виживати в умовах конкурентної боротьби і мати можливість своєчасно та в необхідному обсязі залучати і погашати позикові кошти. Високий рівень платоспроможності та кредитоспроможності підприємства дає можливість максимізувати прибуток і рентабельність діяльності, підвищує вартість підприємства, забезпечує його інвестиційну привабливість в короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Останнім часом гостро постає проблема неплатоспроможності багатьох вітчизняних підприємств. Не дивлячись на те, що у 2017 році частка збиткових підприємств зменшилась на 30,59% порівняно з аналогічним періодом 2016 року [13], проте за даними Світового банку у рейтингу за легкістю введення бізнесу, Україна за показником забезпечення виконання контрактів займає 82 позицію, за індикатором вирішення неплатоспроможності – 149 місце зі 190 країн світу [6].

Тому, актуальним питанням залишається підвищення управління платоспроможністю та кредитоспроможністю українських підприємств на основі використання зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням аналізу платоспроможності та кредитоспроможності присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: І.Т. Балабанов, І.А. Бланк, Ю. Брігхем, Н.Х. Бунге, Л. Гапенські, Е. Ерхардт, Д. Єндовицький, В. Єдрінова, Т.Р. Карлін, В.В. Ковальов, В. Косинський, М. Крейнїна, О. Лаврушин, А. Ольшанський, Г.В. Савицька, В.Т. Савчук, А.С. Стоянова та ін. В Україні дослідженнями даного питання займалися такі вчені як: С.Б. Бабій, Т.Г. Беня, В. Галасюк, І. Гуцало, А.М. Поддєрьогін, С.Ф. Покропивний, В.М. Родіонова, М. Савлук, В. Сусіденко, Н. Тарасенко, О.О. Терещенко, М.А. Федотова та ін.

Мета статті. Дослідження зарубіжного досвіду управління платоспроможністю та кре-

дитоспроможністю підприємства та можливості практичного його використання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зарубіжній практиці аналіз фінансового стану проводиться переважно шляхом коефіцієнтного аналізу за окремими напрямками. Це дозволяє аналізувати різні підприємства, незважаючи на масштаби їх діяльності, визначаючи ефективність і прибутковість їх діяльності. Перевага віддається проведенню порівняльного та трендового аналізу, який включає в себе аналіз відносних показників. Для оцінки ліквідності та платоспроможності зазвичай використовуються коефіцієнти поточної, швидкої та абсолютної ліквідності, методика розрахунку яких практично збігається з вітчизняною практикою. Для визначення платоспроможності в довгостроковій перспективі розраховується коефіцієнт фінансового левеїджу, коефіцієнт заборгованості до сумарних активів та коефіцієнт покриття відсотків (таблиця 1).

Суттєвою відмінністю вітчизняних підходів до аналізу ліквідності та платоспроможності від закордонних є наявність нормативних значень практично для кожного з показників. При цьому нормативні значення у різних авторів дещо відрізняються, але в цілому теоретично-достатне значення для коефіцієнту абсолютної ліквідності має становити більше 0,2, коефіцієнту швидкої ліквідності – більше 0,5 а коефіцієнту поточної ліквідності – більше 2-2,5 [10].

В зарубіжній практиці нормативи за показниками ліквідності та платоспроможності диференціюються залежно від галузевої приналежності підприємства. Так, у США рекомендоване значення коефіцієнта поточної ліквідності в легкій промисловості становить 2,5; харчовій – 1,25; машинобудуванні – 1,1; торгівлі – 1,6. В європейських країнах та Японії даний коефіцієнт за галузями коливається в межах 1,0-1,8 [11, с. 4].

Ще однією особливістю в методиці проведення розрахунку показників ліквідності та платоспроможності підприємства у світовій практиці є визначення інтервалу захищеності, який характеризує період часу, протягом якого підприємство може здійснювати поточну вироб-

**Методика розрахунку показників ліквідності
та платоспроможності підприємства у зарубіжній практиці**

Назва показника	Алгоритм розрахунку
Коефіцієнт поточної ліквідності (current ratio)	Відношення суми оборотних активів до поточних зобов'язань (Current assets/ Current liabilities)
Коефіцієнт швидкої ліквідності (quick ratio)	Відношення суми оборотних активів без урахування запасів до поточних зобов'язань (Current assets – Inventory /Current liabilities)
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (cash ratio)	відношення грошових коштів і короткострокових фінансових інвестицій до короткострокових зобов'язань (Cash/Current liabilities)
Коефіцієнт маневреності капіталу (net working capital to total assets)	Відношення чистого оборотного капіталу до загальних активів (Net working capital/Total assets)
Коефіцієнт інтервалу захищеності (defensive interval ratio)	Відношення оборотних активів мінус запаси до запланованих одноденних операційних витрат за вирахуванням не грошових витрат (Current assets / Daily operational expenses)
Коефіцієнт фінансового левериджу (debt to equity)	Відношення суми позикового капіталу до власного (Total debt / Total equity)
Коефіцієнт заборгованості до сумарних активів (debt to assets)	Відношення довгострокових та короткострокових боргових зобов'язань до сукупних активів (Total debt / Total assets)
Коефіцієнт покриття відсотків (interest coverage ratio)	Відношення прибутку до виплати відсотків по кредиту і сплати податків з витратами на виплату відсотків (Operating income or EBIT / Interest expense)

Джерело: складено авторами на основі даних [7; 8, с. 105; 9]

ничо-господарську діяльність на базі тих ліквідних активів, які має в своєму розпорядженні, не вдаючись до додаткових джерел фінансування. Даний показник розраховується як відношення ліквідних активів до середньоденних витрат. При цьому середньоденні витрати включають усі передбачені витрати на виготовлення та реалізацію продукції за вирахуванням тих, що мають безготівкову форму (амортизаційні відрахування) [12, с. 47].

Даний коефіцієнт є корисним інструментом оцінки фінансового стану компанії, оскільки надає реальну інформацію про те, скільки днів вона зможе продовжувати працювати, використовуючи наявні кошти. У цьому відношенні цей показник можна вважати більш корисним засобом ліквідності для вивчення, ніж коефіцієнт поточної ліквідності, який, одночасно забезпечуючи чітке порівняння активів компанії з його зобов'язаннями, не дає жодних остаточних вказівок щодо того, як довго фірма може функціонувати фінансово не стискаючись з серйозними проблемами з точки зору простого функціонування кожного дня [7].

У вітчизняній практиці на відміну від зарубіжної, розповсюдженою є методика аналізу ліквідності балансу, заснованій на абсолютних показниках. Ця методика передбачає групування статей активу за ступенем їх ліквідності та статей пасиву за ступенем їх погашення. Баланс підприємства вважається абсолютно

ліквідним, якщо мають місце такі співвідношення груп активів та пасивів: $A1 \geq P1$; $A2 \geq P2$; $A3 \geq P3$; $A4 \leq P4$ [1, с. 87].

На нашу думку, така методика аналізу є недостатньо інформативною, так як за результатами її проведення можна тільки отримати відомості про абсолютну ліквідність чи неліквідність балансу. Але на скільки спостерігається відмінність від абсолютної ліквідності і за яких систем нерівностей, дана методика не описує.

Для більшості вітчизняних як підприємств так і банків, в сучасних економічних умовах також гостро постає проблема оцінки та управління кредитоспроможністю підприємства. Достовірність оцінки кредитоспроможності позичальника впливає як на результати конкретних кредитних угод, так і на ефективність кредитної діяльності банку в цілому. Достовірність оцінки є не менш важливою і для позичальника, оскільки від цього залежить рішення про надання кредиту та про можливий його обсяг.

Для аналізу кредитоспроможності підприємств застосовуються різні методики, які пропонують систему показників, що дають можливість всебічно оцінити фінансово-господарську діяльність підприємства, її ефективність та платоспроможність. Банківська практика західних країн виробила критерії всебічного аналізу потенційного позичальника.

Серед підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника розрізняють:

– класифікаційні моделі (базуються на статистичних методах оцінки), які включають рейтингові системи оцінки та моделі прогнозування ймовірності настання банкрутства підприємств.

– моделі комплексного аналізу (базуються на експертних методах оцінки, зокрема «правилі 6 С», CAMPARI, PARTS, PARSER та ін.) [3, с. 153].

Сутність, переваги та недоліки цих моделей систематизуємо у вигляді таблиці 2.

Як бачимо, кожна із моделей оцінки кредитоспроможності позичальника має як свої недоліки так і переваги. Головною відмінністю в оцінці кредитоспроможності позичальника вітчизняними банками є застосування рейтингової методики оцінки позичальників, затвердженої Національним банком України та слабе використання якісних показників, які активно використовуються у зарубіжній банківській практиці [4].

Додатково до комплексної моделі оцінки кредитоспроможності позичальника для визначення інтегрального показника ймовірності банкрутства, зарубіжними банками досить активно використовується метод дискримінантного аналізу. Так, у зарубіжній практиці найбільш розповсюдженими методичними підходами, в основу яких покладено факторні моделі прогнозування банкрутства підприємств є: двофакторна модель оцінки ймовірності банкрутства, п'ятифакторна модель Альтмана, дискримінантна модель Ліса, дискримінантна модель Таффлера, показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера, модель Спрінгейта, модель Фулмера та ін. [5, с. 137].

Проте необхідно зазначити, що дані моделі не адаптовані до вітчизняної економіки та не враховують специфіку діяльності українських підприємств, зокрема: особливості в системі бухгалтерського обліку, податкове законодавство, вплив інфляції на формування показників діяльності підприємства, недостатній рівень об'єктивності показників фінансової звітності, нестабільність нормативної бази банкрутства багатьох українських підприємств, галузеві особливості діяльності підприємства.

Таким чином, перспективним шляхом удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальників вітчизняних банків є розробка та подальше вдосконалення єдиної рейтингової системи за таким напрямками:

– вдосконалення інформаційного забезпечення шляхом підвищення рівень об'єктивності показників фінансової звітності на основі якої можливо об'єктивно визначити надійність позичальника;

– впровадження методики оцінки кредитоспроможності та системи присвоєння рейтингу позичальників, заснованої не тільки на аналізі фінансового стану безпосереднього позичальника, а й на врахуванні особливостей виду його діяльності;

– упровадження методики оцінки якісних показників та переведення їх у кількісні еквіваленти в процесі визначення рівня кредитоспроможності підприємства;

– встановлення єдиного класифікатора кредитоспроможності та надійності підприємств, публікація рейтингів кредитоспроможності підприємств, що в свою чергу дозволить спростити процес визначення кредитоспроможності і знизити ризики [2, с. 438].

Висновки. Проведене дослідження зарубіжного досвіду управління платоспроможністю та кредитоспроможністю підприємства свідчить про деякі можливості його впровадження у вітчизняній практиці. Так, в управлінні платоспроможністю, основними шляхами вдосконалення оцінки платоспроможності на основі зарубіжного досвіду є: встановлення нормативів за показниками ліквідності та платоспроможності залежно від галузевої приналежності підприємства а також додаткових скоригованих нормативів, які періодично переглядатимуться в залежності від стану економічного середовища; визначення показника інтервалу захищеності під час проведення розрахунків показників ліквідності та платоспроможності за рахунок якого можна буде дізнатися період функціонування підприємства без залучення додаткових джерел фінансування; вдосконалення методики аналізу ліквідності балансу, заснованій на абсолютних показниках, що полягає в необхідності розробки для кожного підприємства окремої методики групування власних активів і зобов'язань в залежності від періодів їх обертання та терміновості погашення.

В управлінні кредитоспроможністю підприємства вітчизняним банкам необхідно приділяти однакову увагу як кількісним, так і якісним показникам в оцінці кредитоспроможності позичальника. Перспективним шляхом удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальників вітчизняних банків є розробка та подальше вдосконалення єдиної рейтингової системи а також вдосконалення механізму обміну кредитною інформацією для забезпечення точності рейтингової моделі, покращення рівня оцінки кредитоспроможності позичальників та процесу кредитування в цілому.

Напрями подальших досліджень полягають в удосконаленні системи оцінки платоспроможності та кредитоспроможності підприємства на основі вивчення зарубіжного досвіду управління.

**Переваги та недоліки моделей оцінки
кредитоспроможності позичальника комерційними банками**

Моделі	Сутність	Переваги	Недоліки
Класифікаційні моделі			
<i>Рейтингові (бальні)</i>	групування позичальників залежно від їх категорії, яка ґрунтується на розрахованій групі фінансово-економічних показників	простота розрахунку на основі порівняння фінансовий коефіцієнтів з їх оптимальним значенням; можливість оцінки ймовірності невиконання позичальником зобов'язань у майбутньому; комплексний підхід до оцінки кредитоспроможності	низький ступінь об'єктивності аналізу через високу чутливість до спотворення вихідних даних; необхідність у постійному оновленні інформації про позичальника, що призводить до значних часових і грошових витрат; нечіткість критеріїв під час визначення класів рейтингу
<i>Множинний дискримінантний аналіз (моделі Альтмана і Чессера; система показників Бівера тощо)</i>	використовується дискримінантна функція Z за допомогою якої можна визначити ймовірність настання банкрутства підприємств	висока точність прогнозування банкрутства позичальника	необхідна достатньо репрезентативна вибірка підприємств, диференційованих за галузями та обсягами виробництва; відсутність аналізу змінюваності окремих показників у часі
<i>Модель CART</i>	поділ позичальників на відповідні «гілки» залежно від значень вибраних фінансових коефіцієнтів з метою визначення потенційного банкрутства в майбутньому	можливість широкого використання, доступність для розуміння та відносна простота розрахунків показників	необхідність використання складних статистичних методів для побудови моделі
Моделі комплексного аналізу			
<i>«Правило 6 С» (США)</i>	базується на використанні шести базових принципів кредитування: репутація позичальника; фінансові можливості; капітал; забезпечення; умови; контроль	використання якісних та кількісних характеристик позичальника при оцінці його кредитоспроможності	перевага здебільшого віддається якісним характеристикам позичальника; суб'єктивний характер оцінки кредитоспроможності позичальника
<i>Модель CAMPARI (європейські банки)</i>	виокремлення з кредитної заявки найважливіших факторів, які визначають діяльність клієнта та їх уточнення після особистої зустрічі з клієнтом		
<i>Модель PARSEK (Великобританія)</i>	включає інформація про потенційного позичальника, суму кредиту, можливості погашення, забезпечення кредиту, його доцільність, винагороду банку за надання кредиту	використання якісних та кількісних характеристик позичальника при оцінці його кредитоспроможності	перевага здебільшого віддається якісним характеристикам позичальника; суб'єктивний характер оцінки кредитоспроможності позичальника

Джерело: складено авторами на основі даних [2, с. 437; 3, с. 154]

Список використаних джерел:

1. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2009. 328 с.
2. Мельник К.В. Проблемні аспекти оцінки кредитоспроможності позичальників. Економіка і суспільство. 2016. № 3. С. 433-438.
3. Чайковський Я.І., Краснов С.О. Зарубіжні моделі аналізу кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб [Текст] / Я.І. Чайковський, С.О. Краснов // Наука молода : зб. наук. праць молодих вчених ТНЕУ. 2015. № 22. С. 151-162.
4. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями від 30.06.2016 № 351. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>
5. Отенко І. П. Фінансовий аналіз: навчальний посібник / І. П. Отенко, Г.Ф. Азаренков, Г. А. Іващенко. Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 156 с.
6. A World Bank Group Flagship Report // Doing Business 2018. URL: <http://russian.doingbusiness.org/rankings>
7. Investopedia // Defensive Interval Ratio. URL: <https://www.investopedia.com/terms/d/defensive-interval-ratio.asp>
8. Stephen A. Ross, Randolph W. Westerfield, Bradford D. Jordan. Fundamentals of Corporate Finance, Sixth Edition, Alternate Edition// A. Ross, W. Westerfield, D. Jordan // The McGraw-Hill Companies. 2002. 896 p.
9. Brigham F., Joel F. Fundamentals of Financial Management, Concise Eighth Edition Eugene // F. Brigham, F. Joel – Houston, 2015. 585 p.
10. Мних Є.В. Фінансовий аналіз: навч. посібник / Є.В. Мних, Н.С. Барабаш. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 536 с.
11. Алферов В.Н., Асташкина Т.А, Соколова Д.А. Сравнительный анализ российских и зарубежных финансовых коэффициентов. Стратегии бизнеса, анализ, прогноз, управление. № 5(25). 2016. С. 3-10.
12. Тігова Т.М., Селіверстова Л.С., Процюк Т.Б. Аналіз фінансової звітності: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 268 с.
13. Фінансові результати діяльності великих та середніх підприємств у 2016 році. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>